

Inlay in contemporary heritage: A historical reading of the inlay work of the entrance door of Zeyd Imamzadeh in Tehran and the protected entrance door in the National Museum of Iran

ARTICLE INFO

Article Type

Analytic Study

Authors

Samira Arab

How to cite this article

Arab S, Inlay in contemporary heritage: A historical reading of the inlay work of the entrance door of Zeyd Imamzadeh in Tehran and the protected entrance door in the National Museum of Iran, 2023 March 25;13(1):142-157
<https://doi.net/dor/20.1001.1.23224991.1402.13.1.7.4>

1. PhD, Research expert of the Cultural Heritage and Tourism Research Institute, Tehran, Iran

*Correspondence

Address: PhD, Research expert of the Cultural Heritage and Tourism Research Institute, Tehran, Iran

Email: shamira_arab@yahoo.com

Phone:

Article History

Received: 2023/05/06

Accepted: 2023/05/24

Published:

ABSTRACT

Aims: Inlay is one of the invaluable art-works of contemporary heritage of Qajar era. The aim of the research is to document and to analyze the entrance door of Zeyd Imamzadeh in Tehran and the entrance door of the National Museum of Iran. It is to understand the innovative components of these cases in order to obtain deep technical information about inlay.

Methods: From the methodological point of view, the research has a qualitative nature. For the experimental part of the inference mechanism, the case studies were analyzed by combined strategies in a contextual approach. The research method has a descriptive-analytical nature. The method of collecting the information is technical survey and in-depth scrutiny. The two entrances have been selected by purposive sampling method.

Findings: The investigations carried out in the field and accomplished by reviewing the documentary availability. The findings indicate that the inlay work of the entrance door of Zeyd Imamzadeh in Tehran and the protected entrance door in the National Museum of Iran are among the best examples of contemporary heritage which revealed the hidden quality of the Qajar art and architecture.

Conclusion: The conclusion of the research indicates that the studied entrance doors are among the high-quality art-works of the Qajar period, in which innovative components such as marquetry inlay and inlay are in high quality arrangement of Gereh. The conclusion of the research highlights that the protection and maintenance are among the most effective parts of the conservation of these heritage monuments.

Keywords: Inlay, Marquetry inlay, inlay in the way of arrangement of Gereh, contemporary heritage, entrance of Zeyd Imamzadeh, National Museum of Iran.

CITATION LINKS

- [1] Haghir, S., Salavati, K. Iranians' Positive Criticism ... [2] Latifi M, Diba D. Data Mining of the Spatial... [3] Nasr T, Rismani A, Bahadori M. The Significance... [4] Aghaeimehr M, Gharehbaglou M. Identity-Based Contemporization; Case Study: ... [5] Esmaeilian Toussi H, Etesam E. Analysis of the Architecture of the Industrial Heritage Using a Combined... [6] Grabar O. Reflections on Qajar.... [7] Pourjafar M, Akbarian R, Ansari M, Pourmand ... [8] Mahdaveinejad M. Creativity and Innovative ... [9] Mahdaveinejad M. Education of Architectural ... [10] Mahdaveinejad M. Wisdom of Islamic Architecture: Recognition of Iranian Islamic.. [11] Floor W. Art (naqqashi) and Artists.. [12] Behdad A. The power-ful art of Qajar... [13] Grigor T. Orient oder Rom? Qajar.... [14] Diba L.S. Qajar photography and its relationship to Iranian art: A reassessment. History of ... [15] Scarce JM. Ancestral themes in the,... [16] Yarshater E. The Qajar era in the mirror... [17] Najmabadi A. Gendered transformations ... [18] Kazemidemneh M, Mahdaveinejad M. Use ... [19] Afzal Tousi EA, Selahi G, Selahi ... [20] Ekhtiar M, Sardar M. Nineteenth-century ... [21] Mohamad M, A look at the motifs of ... [22] Soltanzadeh H, Entrance spaces of old ... [23] Diba L.S. Persian Painting in the eighteenth ... [24] Mahmoudi F. Illustrations of Qajar Period ... [25] Delshad T, The art of inlaying in Iran, Soroush,... [26] Rozi talab GH, Jalali N, The art of inlay, First Edition, Samt ... [27] Arab S, 'Visual analysis of Qajar ... [28] Soltan zadeh H, Entrance spaces in traditional ... [29] Moradian Ghoejebaglo Z, Mohammadzadeh ... [30] Mehrpoya J. Traditional architectural ... [31] Jokilehto J. Considerations on Authenticity And Integrity In World Heritage Context ... [32] Simez E, Trade and tourism: bazaars and caravanserais in the architecture of the Islamic ... [33] Arab S., Hatam GH.A. and Shahrodi F., Study and analysis ... [34] The interview with Trustee of property by Saeed Muradzadeh ... [35] Zamarshidi H, The Gereh Chini in Islamic architecture and ... [36] Seyedsadr S.A, Encyclopedia of architecture and urban planning ... [37] Sharifzadeh S.A, Geometry of motifs 1, Sarv, Third edition ... [38] Chelkowski P. Narrative painting and painting recitation ... [39] Roxburgh DJ, McWilliams M, Emami F, Schwerda MX. Technologies of the Image ... [40] Pedram B, Hosseini M, Rahmani GR. The Importance of Painting in Qajar Dynasty Based on ... [41] Fatemi S. Music, festivity, and gender in Iran from the Qajar to the early Pahlavi ... [42] Ahani L, Yaghouzadeh A, Vandshoari A. A Presentation...

خاتم در آثار میراث معاصر: خوانش تاریخی در ورودی امامزاده زید تهران و در ورودی محفوظ در موزه ملی ایران

سمیرا عرب

۱- دکتر تخصصی، کارشناس پژوهشی، پژوهشگاه میراث

فرهنگی و گردشگری، تهران، ایران

چکیده

اهداف: در این پژوهش خاتم کاری به عنوان بخشی از تزیینات معماری مورد نظر بوده که در این راستا به در ورودی امامزاده زید (ع) در شهر تهران و در ورودی محفوظ در موزه ملی ایران پرداخته شده است. هدف از پژوهش، مستندنگاری و تحلیل تخصصی درهای ورودی نامبرده، جهت دستیابی به اطلاعات تخصصی و فنی است.

ابزار و روش ها: خاتم کاری یکی از روش های تزیین سطح اشیای چوبی است که از دوره آل مظفر تاکنون آثار قابل توجهی در گنجینه های هنری از آن بر جای مانده است. از منظر روش شناسی، مطالعات صورت گرفته به صورت ترکیبی بوده و در آن از رهیافت زمینه ای استفاده شده است. روش تحقیق مورد استفاده برحسب هدف کاربردی و شیوهی مطالعه برحسب روش و ماهیت توصیفی-تحلیلی است. روش گردآوری اطلاعات به صورت بررسی میدانی و کتابخانه ای بوده است. همچنین دو در ورودی به روش نمونه گیری هدفمند انتخاب شده است.

یافته ها: بررسی های صورت گرفته حاکی از آن است که پژوهش حاضر نقش مؤثری در واکاوی مؤلفه های نوآوری خاتم کاری دوره ی قاجار در دو اثر مورد مطالعه و جایگاه آن در تزیینات معماری داشته و همچنین مستندنگاری و تحلیل اطلاعات تخصصی حاصله کمک به ارتقای دانش حفاظت و نگهداری اثر دارد.

نتیجه گیری: دستاوردهای پژوهش حاکی از آن است که درهای ورودی مورد مطالعه از جمله آثار شاخص دوره ی قاجار بوده که مؤلفه های نوآوری همچون خاتم معرق و خاتم به شیوهی چیدمان گره در آن ها مشاهده می گردد. واکاوی و تحلیل این مؤلفه ها نقش مؤثری در حفظ آثار و همچنین به صورت اطلاعات مفید در راستای حفظ و نگهداری اثر به شمار می آیند.

کلمات کلیدی: خاتم کاری، خاتم معرق، خاتم به شیوه چیدمان گره، میراث معاصر، در ورودی امامزاده زید، موزه ملی ایران.

مقدمه:

هنر و معماری دوران معاصر، به خصوص هنر و معماری دوره قاجاریه، موضوعی است که کمتر به آن پرداخته شده است، در حالی که شناخت آن می تواند راهگشای امروز و

آینده ایران باشد. دوره قاجار از دوره های تاریخی پراهمیت بوده که نقش مهمی در نوآوری خاتم کاری و تداوم آن تا دهه های اخیر داشته است. با توجه به نزدیکی دوره ی زمانی قاجار با دوران معاصر و در نتیجه تعدد آثار به جای مانده از این دوره در مقایسه با دوره های قبل، شناخت بیشتری از این دوره وجود دارد [۱-۵]. هنر قاجار نمونه ای منحصر به فرد از تاریخ و فرهنگ ایران است [۶]. ایجاد ارتباط خلاقانه میان صنعت با هنر [۷-۹] و ریشه گرفتن از فرهنگ اصیل ایرانی، بخش های مهم هنر قاجار است [۱۰-۱۲]. در جای جای ادبیات موضوع می توان ردپای موفقیت از دوران قاجار در حوزه هنر و معماری برداشت [۱۲-۲۰]

با توجه به وفور آثار به جای مانده از دوره ی قاجار و نزدیکی زمانی این دوره با دوره ی معاصر شناخت بیشتری از آثار به ویژه تزیینات معماری وجود دارد. معماری دوره ی قاجار همچون گذشته ادامه یافته و در موارد بسیار ویژگی های خاص و منحصر به فردی ایجاد شده است. در این دوره همچون گذشته از خاتم کاری در تزیینات معماری نیز استفاده شده است. علاوه بر اشیاء تزیینی و کاربردی بخشی از تزیینات معماری با خاتم تزیین شده است. از جمله می توان به درهای ورودی ابنیه اشاره نمود که نمونه های ارزشمند آن در حال حاضر در موزه ها و برخی به عنوان بخشی از تزیینات معماری ابنیه قابل مشاهده هستند. در معماری ایران، فضاهای ورودی اهمیت خاصی دارند و امکانات، شیوه ی زندگی و خواسته ی سازندگان و کاربران بر تزیین و شکل این فضاها تأثیرگذار بوده است [۲۱]. در این خصوص ورودی ها معیاری برای شناخت هویت ساکنان بناها و نشان دهنده ی اقتدار و شخصیت سازندگان آن ها به شمار می روند. در ورودی یکی از عناصر مهم فضای معماری به شمار می آید که کارکرد اصلی آن کنترل ارتباط میان فضای درونی بنا و فضای بیرون است. ابعاد و تناسب در ورودی هر بنا با نوع کارکرد آن بنا متناسب است؛ البته برخی از بناهای نخستین در ابتدا فاقد در ورودی بودند و فضای ورودی در آن ها تنها شامل یک درگاه می شد (مسجد

مدینه). جنس در ورودی اغلب از چوب بوده و بیشتر درها به شکل مستطیل هستند. براساس میزان اهمیت بنا تعداد درهای ورودی ممکن است متغیر باشد. گاهی بنایی مانند مدرسه شامل حداقل ده در ورودی است که از نمونه‌های شاخص در این زمینه می‌توان به مدرسه چهار باغ اصفهان اشاره نمود. گاهی هم بنا به لحاظ مساحت جغرافیایی کوچک است و از اهمیت کمتری برخوردار بوده که تنها به یک در ورودی بسنده شده است، به طور معمول هر در دارای دو لنگه بوده که بر روی هر یک کوبه‌ای نصب شده است. اهمیت محرمیت و حفظ حرمت و پوشش موجب شده که برای مردان و زنان دو کوبه‌ی جداگانه و با شکل‌های معین بر روی لنگه‌های در نصب گردد [۲۲-۲۴].

با وجود اهمیت و غنای هنر خاتم‌کاری تاکنون کتاب و پژوهش چشمگیری در خصوص خاتم‌کاری به شیوه‌ی قاجار به رشته تحریر در نیامده است. به طور کلی مطالعه اسناد و منابع مربوط به خاتم‌کاری مشتمل بر دو دسته بوده که دسته‌ای شامل کلیات این هنر و دسته‌ی دیگر مربوط به نقوش متداول خاتم در دوره‌های اخیر است. از پژوهش‌های منتشر شده‌ی مفید در زمینه خاتم‌کاری کتاب «هنر خاتم‌سازی در ایران» [۲۵] و کتاب «هنر خاتم» [۲۶] است که در کتاب اول اطلاعات کلی و در دومی مباحث تخصصی‌تر شامل مواد و ابزار خاتم‌کاری اشاره شده است. همچنین سمیرا عرب [۲۷] در رساله دکتری با عنوان «تحلیل بصری آثار خاتم‌کاری دوره قاجار در تهران» در دانشکده هنر و معماری، دانشگاه آزاد اسلامی به راهنمایی غلامعلی حاتم به تحلیل و واکاوی خاتم‌کاری دوره قاجار پرداخته است. در این راستا بیش از ۲۰۰ اثر در گنجینه‌های هنری شهر تهران مورد بررسی قرار گرفته و با تحلیل تخصصی هر اثر اطلاعات تاریخی و خاتم‌کاری آن ثبت شده است. درخصوص ورودی بناها مطالبی نگاشته شده که در آن‌ها به صورت مختصر به درهای ورودی اشاره شده است. از جمله کتاب فضاهای ورودی خانه‌های تهران قدیم [۲۸] و کتاب نگاهی به نقوش سر در ورودی‌های تهران از دوره‌ی قاجار

[۲۲] به انواع ورودی‌ها و ویژگی آن‌ها پرداخته شده است. همچنین در مقاله‌ی بررسی تطبیقی نقوش جووک درب‌های بقعه شیخ صفی‌الدین اردبیلی با درب‌های مقبره خواجه احمد یسوی [۲۹] به روش جووک‌کاری درهای نامبرده پرداخته و در این خصوص به انواع آن از لحاظ تکنیک ساخت که بسیار شباهت به خاتم دارد برای تبیین تفاوت‌ها و شباهت‌ها اشاره شده است.

تزیین درهای ورودی که اغلب چوبی هستند به شیوه‌ی منبت‌کاری، معرق‌کاری، خاتم‌کاری و ... تزیین شده است. لازم به ذکر بوده اگر شخصی قصد داشته اثر خیری از خود بر جای گذارد، یک در می‌ساخته که آن را وقف مسجد یا مدرسه نماید و در این صورت اغلب نام بانی بر روی بخشی از بدنه مشاهده می‌گردد. در این خصوص نمونه‌های متعددی مشاهده می‌گردد که در مضمون کتیبه‌های آن نام بانی در کنار دیگر اطلاعات بوده و در خوانش تاریخی اثر بسیار حائز اهمیت است. متأسفانه موارد بی‌شماری نیز موجود بوده که در مضامین کتیبه اشاره به نام بانی و یا دیگر اطلاعات تاریخی نشده و در این صورت خوانش تاریخی اثر با اختلال مواجه خواهد شد. اغلب مضامین کتیبه‌ها شامل دعا و ثنا، آیاتی از قرآن، احادیث و ... بوده که به طور معمول شخص هنگام ورود و خروج آن‌ها را خوانده و بر زبان جاری می‌نموده است.

مواد و روش‌ها

این مقاله به مطالعه دو در ورودی خاتم‌کاری مربوط به دوره‌ی قاجار می‌پردازد که یکی از آن‌ها به عنوان بخشی از تزیینات معماری و دیگری به عنوان یک اثر موزه‌ای قابل مشاهده هستند. پرسش اصلی پژوهش پیش رو این است که چه مؤلفه‌های نوآوری در هر دو اثر مشاهده می‌گردد؟ پرسش دیگر این پژوهش این است که مستندنگاری و تحلیل تخصصی آثار مورد مطالعه چه نقش مؤثری در حفظ و نگهداری اثر دارد؟ هدف اصلی نگارنده واکاوی مؤلفه‌های نوآوری در هر دو اثر مذکور و همچنین مستندنگاری و تحلیل تخصصی درهای ورودی نامبرده بوده که در این

مطالعاتی و جامعه آماری بر مبنای سه سطح: قلمرو زمانی، مکانی و نوع بوده است. برای قلمرو زمانی، دوره قاجار؛ قلمرو مکانی، شهر تهران و نوع آن، هنر خاتم کاری مدنظر قرار گرفته است.

یافته‌ها

شناخت ابعاد «خاتم کاری دوره قاجار»، به خصوص نمونه‌هایی که در آثار میراث معماری معاصر تهران به کاررفته‌اند، از مهم‌ترین یافته‌های پژوهش است. در دوره قاجار از شیوهی خاتم کاری همچون دوره‌های پیشین برای تزیین سطح آثار چوبی استفاده شده است. متأسفانه عدم شناخت و بی‌توجهی به این هنر با پیشینه‌ی غنی سبب کمتر شناخته شدن و میزان اهمیت آن شده است. آثاری که در دوره‌های مختلف با نهایت دقت و توجه به دست علاقه‌مندان این هنر و با در نظر داشتن اصالت به عنوان یک اثر میراث فرهنگی، خلق شده‌اند؛ اکنون به دلایل متعدد در شرایط ناسالم حفاظتی به سر می‌برند. از جمله آثار شاخص خاتم کاری به شیوهی قاجار که در موزه‌ها و مجموعه‌ها محفوظ هستند می‌توان به درهای محفوظ در موزه حرم عبدالعظیم حسنی (ع) در شهرری، تمبک محفوظ در مجموعه میراث جهانی کاخ گلستان، منبر خاتم کاری محفوظ در مجموعه میراث جهانی کاخ گلستان و ... اشاره نمود (شکل ۱، ۲، ۳). در قرن سیزدهم ه. ق درهای حرم عبدالعظیم ری به وسیله‌ی استاد محمدجعفر و محمد کریم که هر دو شیرازی بودند، ساخته شده است [۳۰].

شکل ۱: در ورودی محفوظ در موزه ملی ایران، مأخذ: نگارنده

راستا تبیین مؤلفه‌های نوآوری و تحلیل هر کدام بر روی اثر جهت دستیابی به اطلاعات تخصصی و فنی صورت گرفته است. با توجه به ضرورت اهمیت خاتم کاری می‌توان با موضوع درهای ورودی که به شیوهی خاتم تزیین شده را به عنوان بخشی از تزیینات معماری تحلیل نمود. پژوهش پیش رو از منظر روش‌شناسی توصیفی-تحلیلی و از نظر هدف کاربردی است. در این پژوهش پس از بررسی مبانی نظری، نمونه‌های مورد مطالعه پژوهش تبیین و بر اساس معیارهای اصلی که تعیین گردیده‌اند تحلیل می‌گردند. یافته‌های حاصل از پژوهش پیش رو نقش مؤثری در واکاوی خاتم کاری دوره قاجار و تبیین آن در آثار داشته که در این راستا اطلاعات حاصله کمک به ارتقای دانش حفاظت و نگهداری اثر دارد.

مطالعات صورت گرفته، اسنادی و در عین حال ترکیبی بوده و در آن از رهیافت‌های زمینه‌ای استفاده شده است. پژوهش‌های ترکیبی ماحصل روش‌های کیفی و کمی هستند. بر این اساس، گردآوری نظریات مختلف بر پایه مطالعات کتابخانه‌ای و اسنادی از کتب و پایگاه‌های مختلف اطلاعاتی انجام شده است؛ در همین راستا از روش‌های توصیفی تحلیلی مؤلفه‌های نوآوری در خاتم کاری دوره قاجار بررسی و تحلیل شده‌اند. سپس مؤلفه‌های نوآوری در آثار مورد مطالعه بررسی و تحلیل شده است و در نهایت داده‌های به دست آمده با روش کیفی مورد سنجش واقع شده است. در بخش کمی از روش میدانی شامل شکل برداری و مصاحبه با اساتید استفاده شده است. در این پژوهش رویکرد

شکل ۲: تنبک محفوظ در مجموعه میراث جهانی کاخ گلستان، مأخذ: نگارنده

شکل ۳: منبر محفوظ در مجموعه میراث جهانی کاخ گلستان، مأخذ: نگارنده

فیزیکی اثر درگذر زمانی روی خواهد داد و تغییرات دگرگونی زمان در حفاظت از ارزش‌ها تأثیرگذار است» [۳۱]. خاتم‌کاری به‌مثابه بخشی از تزیینات معماری چوبی در ورودی یکی از عناصر مهم بنا است که کارکرد اصلی آن ارتباط با فضاهای بیرون و درون بنا است. درواقع می‌توان اشاره نمود این بخش از بنا با ایجاد عامل مکث یا با عقب‌نشینی از معبر عمومی، عنصری شاخص در بناهای مذهبی و غیرمذهبی است. از آن‌جا که در ورودی در معرض دید عموم قرار می‌گیرد، می‌بایست تشخیص داشته باشد. به‌طور معمول در یک بنا یکی از درهای ورودی که اصلی بوده را برای زیباتر جلوه دان و همچنین تشخیص بیشتر تزیین می‌نمودند و این درها با ظرافت و دقت بیشتر ساخته و تزیین می‌شده است. بستگی به کارکرد در ورودی، درجه استحکام آن متفاوت است. به‌طور مثال درهای ورودی کاروانسراها

برشمردن ویژگی‌های منحصربه‌فرد همچون نوآوری ازجمله موارد پراهمیتی است که از نیازهای مبرم حوزه خاتم‌کاری محسوب می‌گردد. ضمن آن‌که پرداختن به این موارد زوایای پنهان را آشکار نموده و گامی مؤثر در راستای حفاظت و نگهداری آثار برداشته خواهد شد. نوآوری‌هایی که در شیوه‌ی خاتم‌کاری دوره قاجار مطرح می‌شود به‌دوراز مسئله جعل و ایجاد تمرکز برای جلوگیری از توقف این هنر پویا است. براساس استانداردهای ثبت شده‌ی خاتم‌کاری در سازمان‌های صنایع‌دستی، فنی و حرفه‌ای و یونسکو می‌توان گفت بخش زیادی از آثار خاتم‌کاری دوره قاجار از اصالت، مرغوبیت و ... برخوردارند که در تعیین معیارهای اصالت آثار هنری و تاریخی ارزش‌های ملی آن در نظر گرفته می‌شوند. «براساس تلقی از مفهوم ارزش، این مفهوم در اصل براساس سلامت

مستحکم‌تر از درهای وردی خانه‌های داخل شهر هستند [۳۲].

در این صورت می‌توان گفت درهای ورودی خانه‌ها اغلب متناسب با قد انسان، دو لنگه و چوبی و دارای کوبه‌های زنانه و مردانه است و درهای ورودی کاروانسراها متناسب با فضای ورودی کاروان‌ها و مسائل امنیتی اغلب چند لنگه و در مواردی فلزی است. در این راستا اشاره می‌شود درهای ورودی ابنیه عمومی و همچنین ابنیه مذهبی به لحاظ تناسب و تزیینات به‌طور معمول بزرگ‌تر و پر تزیین‌تر و درهای ورودی بناهای غیرمذهبی اغلب کوچک‌تر بوده که متناسب با

بنا ساخته شده است. تا پیش از دوره‌ی قاجار درهای ورودی برخی ابنیه را با خاتم تزیین می‌نمودند. خاتم به شکل رایج امروزی از دوره‌ی صفوی به بعد صورت گرفته و با اصطلاح خاتم گل‌بندی به کار گرفته شده است اما خاتم معرفی شده تا قبل از صفوی بیشتر جووک بوده و در موارد نادری بر روی آثار چوبی مثل صندوق مقبره شیخ صفی‌الدین اردبیلی که هم تکنیک خاتم و جووک در آن مشاهده می‌شود [۳۰]. از جمله می‌توان به درهای ورودی مدرسه چهار باغ اصفهان و درهای ورودی عمارت تخت مرمر در مجموعه میراث جهانی کاخ گلستان در تهران اشاره نمود (شکل ۴، ۵).

شکل ۴: در ورودی مدرسه چهارباغ اصفهان، مأخذ: نگارنده

شکل ۵: در ورودی عمارت تخت مرمر، مجموعه جهانی کاخ گلستان، مأخذ: نگارنده

درهای ورودی خاتم‌کاری به جای مانده از این دوره گاهی به سبب از بین رفتن بنا و یا تغییر کاربری آن، به موزه‌ها و یا گنجینه‌های آثار تاریخی منتقل شده است. از جمله می‌توان به در ورودی امامزاده زید(ع) در تهران اشاره نمود که در دوره قاجار ساخته شده و تاکنون در محل نصب است. از آثار دیگری که می‌توان به آن اشاره نمود در ورودی خاتم‌کاری

محفوظ در موزه‌های ملی و موزه بنیاد مستضعفان در تهران و ... اشاره نمود (شکل ۶، ۷). از مهم‌ترین دلایل انتخاب در ورودی امامزاده زید(ع) و در ورودی محفوظ در موزه ملی دارا بودن دو مؤلفه‌ی شاخص نوآوری در خاتم‌کاری دوره قاجار در این دو اثر است. از جمله نوآوری‌ها در شیوه‌ی خاتم‌کاری این دوره بروز شیوه جدیدی با عنوان "خاتم-

معرق" است. این شیوه در زیبایی اثر سهم به سزایی داشته و نمونه‌هایی از آن در زمره زیباترین آثار خاتم‌کاری بوده و زینت‌بخش موزه‌ها و گنجینه‌های هنری شده است. همچنین از دیگر نوآوری‌ها که در شیوه‌ی ساخت خاتم این دوره بوده، مربوط به خاتم‌های گره است. چیدن خاتم داخل زمینه‌ی گره (لُغَت-لُغَط-لُغَط) بوده که روشی مناسب برای پر کردن زمینه‌ی گره است [۳۳]. شیوه‌ی خاتم معرق از روش‌های تزئینی در خاتم‌کاری است؛ روش کار در این شیوه به این صورت بوده که پس از رسم طرح در محل اجرای خاتم معرق، از خاتم‌های رنگی -اغلب پره‌ای- استفاده می‌شود. در این شیوه قبل از برش خاتم اطراف شکل مورد نظر را با مداد سیاه پررنگ می‌نمایند. سپس ورق خاتم را از پشت روی آن گذاشته و فشار داده به طوری که نقش شکل مورد نظر پشت

ورق خاتم مشخص شود؛ پس از آن خاتم را با کمان اره برش زده و در محل مورد نظر می‌چسبانند [۳۴]. گره (لُغَت-لُغَط-لُغَط) مفهومی عمیق در هنر ایرانی دارند. لُغَت یا قاب [گره] معمولاً دارای شکل‌های هندسی، به‌ویژه چهار و پنج ضلعی است و حاشیه آن درون آلت‌ها قرار می‌گیرد [۳۶]؛ لُغَت (لُغَط) -در گره- به چندضلعی‌های محصور شده به وسیله آلت را گویند [۲۶]؛ آلت : خطوط مرزی یا چهارچوب‌های محدودکننده‌ی لغت‌ها (لقط‌ها) در گره یا رسم. [همان] نوشتار این واژه در منابع گوناگون صورت‌های مختلف دارد؛ در کتاب هنر خاتم‌سازی در ایران [۲۵] لغت و در کتاب هندسه نقوش [۳۷] لُغَط. پرداختن به صحیح‌ترین شکل این واژه خود نیازمند مطالعه و بحث بسیار است.

شکل ۶: در ورودی محفوظ در موزه ملی ایران، مأخذ: نگارنده

شکل ۷: در ورودی محفوظ در موزه بنیاد مستضعفین، مأخذ: نگارنده

در دوره قاجار به دلایل متعدد درهای ورودی مربوط به خانه‌های تاریخی یا گاهی درهای ورودی ابنیه مذهبی در شهرهای مختلف ایران که با خاتم تزئین شده‌اند برای حفاظت بیشتر به تهران منتقل شده و در حال حاضر به صورت اثر موزه‌ای در گنجینه‌ها نگهداری می‌شوند.

ویژگی‌های فیزیکی در ورودی محفوظ در موزه ملی ایران در ورودی با شماره اموال ۲۶۲۹۵ به مالکیت موزه ملی ایران و با ابعاد ۲۱۰ سانتیمتر طول، ۱۱۵ سانتیمتر عرض و قطر ۱۰ سانتیمتر در سالن موزه در بخش اسلامی محفوظ است (شکل ۸). در هر لنگه، نقوش هندسی، گردان و خط

مشاهده می‌گردد. نقوش خط و کتیبه با مضمون مدح و ثنای شاه، نام سازنده و سال ساخت (محمدحسین شیرازی سنه ۱۲۷۶) بوده که به خط فارسی و گونه‌ی نستعلیق، جنس استخوان و روی زمینه‌ای از چوب تیره (به احتمال فوفل)

مشاهده می‌گردد. نقوش خط و کتیبه با مضمون مدح و ثنای شاه، نام سازنده و سال ساخت (محمدحسین شیرازی سنه ۱۲۷۶) بوده که به خط فارسی و گونه‌ی نستعلیق، جنس استخوان و روی زمینه‌ای از چوب تیره (به احتمال فوفل)

شکل ۸: در ورودی محفوظ در موزه ملی ایران، مأخذ: نگارنده

شکل ۹: بخشی از در ورودی محفوظ در موزه ملی ایران، کتیبه به خط فارسی و گونه‌ی نستعلیق، مأخذ: نگارنده

شکل ۱۰: بخشی از در ورودی محفوظ در موزه ملی ایران، نام سازنده و سال ساخت اثر، مأخذ: نگارنده

ویژگی‌های فیزیکی در ورودی آستان مقدس امامزاده زید(ع) در تهران

در ورودی با شماره ثبت ۲۵۹ به مالکیت سازمان اوقاف و امور خیریه و با ابعاد ۱۹۶ طول، ۱۶۵ عرض و ۱۰ سانتی‌متر قطر بخشی از تزیینات معماری آستان مقدس امامزاده زید(ع) محسوب می‌شود (شکل ۱۱). در هر لنگه، نقوش هندسی در سه قسمت بالا، مرکز و پایین مشاهده می‌شود. در دو قسمت بالا و پایین از صدف در لقت‌های گره استفاده شده است. همچنین نقوش خط و کتیبه با مضمون "صانع استاد کریم

شیرازی ساکن دارالخلافة ۱۳۰۱" به خط فارسی و گونه‌ی نستعلیق، از جنس استخوان و روی زمینه‌ای از چوب تیره (به احتمال فوفل) مشاهده می‌گردد (شکل ۱۲). بخش‌هایی از کتیبه، چارچوب در و لنگه سمت چپ آسیب‌دیده که ممکن است در اثر بی‌توجهی در آینده‌ای نه چندان دور خسارت‌های جبران‌ناپذیری را نیز متحمل شود؛ اثر مذکور به احتمال در دهه ۷۰ شمسی مرمت غیراصولی شده است [۳۴]. این در به‌عنوان اثر میراث فرهنگی و ملی در حال حاضر همه روزه در معرض تماس زائرین بدون در نظر داشتن مسائل حفاظتی است.

شکل ۱۱: در ورودی آستان مقدس امامزاده زید(ع) در تهران، مأخذ: نگارنده

شکل ۱۲: کتیبه مربوط به در ورودی آستان مقدس امامزاده زید(ع) در تهران، مأخذ: نگارنده

تحلیل مؤلفه‌های نوآوری‌های در آثار مورد مطالعه

همان‌طور که پیش‌ازین ذکر آن رفت خاتم‌کاری به شیوه‌ی قاجار دارای مؤلفه‌های نوآورانه بوده و درهای مورد مطالعه در این پژوهش از جمله آثار هستند که ویژگی‌های نوآوری با حفظ اصالت در آن‌ها مشاهده می‌گردد. یکی از مهم‌ترین

مؤلفه‌های نوآوری در این دوره شیوه‌ی "خاتم-معرق" است. در این شیوه نقوش تزیینی گیاهی، خط و ... از جنس استخوان بر روی زمینه‌ای از خاتم (عکس این قضیه نیز صادق است- خاتم روی زمینه‌ای از استخوان-) قرار گرفته است. بر روی هر دو اثر خاتم معرق با نقوش گیاهی، هندسی و خط مشاهده می‌گردد (شکل ۱۳، ۱۴).

شکل ۱۳: در ورودی محفوظ در موزه ملی ایران، شیوهی خاتم معرق، مأخذ: نگارنده

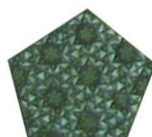
شکل ۱۴: بخشی از در ورودی آستان مقدس امامزاده زید(ع) در تهران، خاتم معرق، مأخذ: نگارنده

«گره عبارت از اشکال مختلف غالباً هندسی است که به طور هماهنگ در یک کادر مشخص در کنار هم قرار گرفته باشند. هر زمینه گره یا به اصطلاح آلات گره مجموعه‌ای از اشکال هندسی است که به هر یک از آنها آلت گره می‌گویند» [۳۵].

از دیگر نوآوری‌هایی که در هر دو اثر مورد مطالعه قابل مشاهده بوده استفاده از خاتم به شیوهی چیدمان گره است. چیدمان خاتم داخل زمینه‌ی گره (لُغَت-لُغَط-لُقُط)، روشی مناسب برای پر کردن زمینه‌ی اثر است (شکل ۱۵، ۱۶).

شکل ۱۵: بخشی از در ورودی محفوظ در موزه ملی ایران، خاتم به شیوه‌ی چیدمان گره، مأخذ: نگارنده

شکل ۱۶: بخشی از در ورودی آستان مقدس امامزاده زید(ع) در تهران، خاتم به شیوه‌ی چیدمان گره، مأخذ: نگارنده

ساخت خاتم گره نیاز به دانش، مهارت و تزیینی بالایی دارد. کمبود افراد متخصص در راستای آماده سازی و ساخت این خاتم سبب شده ساخت آن پس از دوره ی قاجار به تعداد محدود برسد. در دوره قاجار خاتم چسبانی به شیوه چیدمان گره مرسوم بوده است. بر روی هر دو در خاتم به شیوه ی

چیدمان گره مشاهده می گردد. در این شیوه دیگر نیازی به ساخت خاتم گره نبوده و از برش یا گل هایی که از قبل ساخته شده به روش چیدن برای پُر کردن زمینه استفاده می شود. نتایج پژوهش حاضر تأییدکننده پژوهش های قبلی [۳۸-۴۲] و مطالعات منتشر نشده محققین میراث فرهنگی کشور است.

جدول ۱: اطلاعات تخصصی-تاریخی در ورودی محفوظ در موزه ملی ایران، مأخذ: نگارنده

استان: تهران	نام موزه: ملی ایران	نام امین اموال: آقای کرم میرزایی	تنظیم کننده: سمیرا عرب
شهرستان: تهران	محل نگهداری دقیق شی: تالار قاجار	شماره اموال: ۲۶۲۹۵	تاریخ تنظیم: ۱۳۹۸
۱) نام شی: در ورودی	۱۱) تزیینات: هندسی/گردان/گسترده/مداخل/واگیره-ای/خط و کتیبه	۲۱) ویژگی یا علامت تخصصی: سال ساخت و نام سازنده مشاهده می شود.	
۲) ملیت شی: ایرانی/خارجی	شیوه/سبک تزیین: خاتم کاری قاجار	۲۲) فرم شی: هندسی/غیر هندسی	
۳) شماره ثبت فهرست آثار ملی: ۲۶۲۹۵	۱۲) کاربردی/تزیینی/کاربردی-تزیینی	۲۳) شماره نگاتیو/اسلاید/فایل دیجیتال/میکروفیلم:-	
۴) ارزش شی: فرهنگی-تاریخی/تاریخی/فرهنگی/هنری	۱۳) محل ساخت: معلوم/نامعلوم	۲۴) نام عکاس: سمیرا عرب	
۵) جنس: تک ماده ای/ترکیبی	۱۴) محل/تاریخ کشف: معلوم/نامعلوم	۲۵) وضعیت در هنگام ثبت: سالم/ناسالم/کامل/ناقص	
جنس غالب: چوب/استخوان/فلز	۱۵) طول/عرض/جغرافیائی: معلوم/نامعلوم	۲۶) وضعیت مرمت: مرمت شده/مرمت نشده/مرمت آزمایشگاهی/اولویت مرمت/تثبیت شده/تثبیت نشده	
نام و شرح جنس: چوب، فلز، استخوان، پوشاننده	۱۶) تعلق به مجموعه: ندارد/دارد	تخریب: فیزیکی/شیمیایی/بیولوژیکی/فعال/غیر فعال	
۶) تعداد قطعات/صفحات: ۲ قطعه شامل: دو لنگه در قطعات: متصل/جدا قابلیت اتصال: دارد/ندارد	۱۷) سازنده: نامشخص	ماده ای افزوده: چوب/استخوان/فلز/رنگ/پوشاننده/ندارد	
۷) وزن: واحد وزن (گرم/مقیال/کیلوگرم)	۱۸) نحوه خلق اثر: فردی/گروهی/نامشخص	۲۷) وضعیت از لحاظ مصرفی: موزه ای/نمایشگاهی/مطالعاتی	
۸) ابعاد: (طول/عرض/ارتفاع/قطر/۱۰/ضخامت)	۱۹) قدمت/دوران: قاجار	۲۸) نوع موزه ای: اسناد و مدارک تاریخی/باستان شناسی/دیرین-شناسی/هنری-تجسمی/هنری-سنتی و بومی	
واحد اندازه گیری: میلی متر/سانتی متر/متر	تاریخ: پیش از تاریخ/تاریخی/اسلامی	۲۹) مالکیت شی: دولتی (قطعی/امانی)/وقفی/خصوصی	
۹) رنگ غالب: مایل به قهوه ای	سال/ماه دقیق: دارد/ندارد/محتمل	نام مالک: موزه ملی ایران	
۱۰) شکل شی	محدوده زمانی: اوایل/اواسط/اواخر/دهه/اسده	۳۰) چگونگی دستیابی: بررسی و کاوش علمی/خریداری/توقیفی/اهدایی/استرداد/انتقالی/کشفیات/نامعلوم	
	۲۰) کتیبه یا نوشتار: ندارد/دارد	تاریخ دستیابی: نامعلوم	
	موقعیت/گونه/زبان کتیبه: داخل ترنج	شماره پرونده فعلی:.....شماره صورت جلسه:.....شماره قبلی پرونده:.....	
		۳۱) محل نگهداری قبلی شی: نامعلوم	

شرح اطلاعات تخصصی		
خاتم کاری	تزئینات	وضعیت
۱) خاتم سازی خاتم حاشیه: جویی، مورد چشم بلیلی، مورد مداخل، مورد موجی، توگلو مروارید، شمشه دار، سینه باز، توگلو پره خاتم متن: توگلو مروارید، ابری، توگلو پره، ۹ گلی ۲) خاتم چسبانی تلفیق دارد/ ندارد (منبت-معرق-مشبک-نقاشی) نوآوری: خاتم معرق، خاتم به شیوهی چیدمان گره	۱) خط و کتیبه ۲) هندسی ۳) گردان ۴) انسانی ۵) حیوانی ۶) ترکیبی	۱) امضا دارد / ندارد ۲) مرمت شده/ مرمت نشده ۳) مرمت اصولی و آزمایشگاهی شده/ مرمت اصولی و آزمایشگاهی نشده ۴) وضعیت حفاظتی مناسبی دارد / ندارد ۵) محل نگهداری: ویتترین/ گنجینه/ تالار نمایش/ مجموعه شخصی/ بخشی از تزئینات معماری ۶) مضمون کتیبه های در: بر حسب امر قدرت شاهنشاه، خلدالله فلک سلطان؛ السلطان ابن السلطان ابن السلطان، ناصرالدین شاه قاجار؛ در کارخانه صنعت مشهد، ابوالقاسم الحقییر محمد حسین شیرازی قیصر ذیقعه الحرام سنه ۱۲۷۶، زمان، محل ساخت و سازنده آن مشخص است.

جدول ۲: اطلاعات تخصصی-تاریخی در ورودی امامزاده زید (ع)، مأخذ: نگارنده

استان:تهران	نام موزه/بنا: امامزاده زید ^(۴)	نام امین اموال:آقای سعید مرادزاده	تنظیم کننده:سمیرا عرب
شهرستان: تهران	محل نگهداری دقیق شی: نصب(تزئینات معماری)	شماره اموال:۲۵۹	تاریخ تنظیم:۱۳۹۸

۱) نام شی:در	۱۱)تزئینات:هندسی/گردان/گسترده/ مداخل/ واگیره- ای/خط و کتیبه	۲۱)ویژگی یا علائم تخصصی: سال ساخت و نام سازنده بالای در سمت راستی مشاهده می شود.
۲) ملیت شی: ایرانی/خارجی	شیوه/اسبک تزئین: خاتم کاری قاجار	۳۲)فرم شی: هندسی/غیر هندسی
۳) شماره ثبت فهرست آثار ملی:۲۵۹	۱۲) کاربردی/تزئینی/کاربردی-تزئینی	۲۳)شماره نگاتیو/اسلاید/فایل دیجیتال/میکروفیلم:-
۴)ارزش شی:فرهنگی-تاریخی/ تاریخی/ فرهنگی/ هنری	۱۳) محل ساخت:معلوم تهران/نامعلوم	۲۴)نام عکاس: سمیرا عرب
۵)جنس:تنک ماده ای/ترکیبی	۱۴) محل/ تاریخ کشف: معلوم تهران/نامعلوم	۲۵)وضعیت در هنگام ثبت: سالم/ناسالم/کامل/ناقص
جنس غالب: چوب/استخوان/فلز	۱۵) طول/عرض جغرافیائی: معلوم تهران/نامعلوم	۲۶)وضعیت مرمت: مرمت شده/مرمت نشده/مرمت آزمایشگاهی/اولویت مرمت/تثبیت شده/تثبیت نشده
نام و شرح جنس: چوب، فلز، استخوان، پوشاننده، صدف	۱۶) تعلق به مجموعه: ندارد/دارد	تخریب:فیزیکی/شیمیایی/بیولوژیکی/فعال/غیر فعال
۶)تعداد قطعات/صفحات: ۲قطعه شامل: دو لنگه در	۱۷) سازنده:استاد کریم شیرازی(به احتمال)	ماده ای افزوده: چوب/ استخوان / فلز / رنگ/پوشاننده/ندارد
قطعات: متصل/ جدا قابلیت اتصال: دارد/ندارد	۱۸)نحوه خلق اثر: فردی/گروهی/ نامشخص	۳۷)وضعیت از لحاظ مصرفی:موزه ای/نمایشگاهی/مطالعاتی
۷)وزن: واحد وزن(گرم/مئقال/کیلوگرم)	۱۹)قدمت/دوران: قاجار	۲۸)نوع موزه ای: اسناد و مدارک تاریخی/باستان شناسی/ دیرین- شناسی/هنری-تجسمی/هنری-سنتی و بومی
۸)ابعاد:(طول/عرض/ارتفاع/قطر) ۱۶۵/۱۶۵/۱۶۵(ضخامت)	تاریخ: پیش از تاریخ/تاریخی/ اسلامی	۳۹)مالکیت شی:دولتی (قطعی/امانی)/وقفی/خصوصی
واحد اندازه گیری : میلی متر/سانتی متر/متر	سال/ماه دقیق: دارد ۱۳۰۱ / ندارد/ محتمل	نام مالک: سازمان اوقاف و امور خیریه
۹)رنگ غالب: مایل به سبز	محدوده زمانی:اوایل/اواسط/اواخر/دهه/سده ۱۳۰۰	
۱۰)شکل شی	۳۰) کتیبه یا نوشتار: ندارد/دارد	
	موقعیت/گونه/زبان کتیبه: بالای لنگه سمت راست/ اطلاعات اثر/ فارسی	

۳۰) چگونگی دستیابی: بررسی و کاوش علمی/ خریداری/ توقیفی/ اهدایی/ استرداد/ انتقالی/ کشفیات/ نامعلوم		
تاریخ دستیابی: نامعلوم		
شماره پرونده فعلی... شماره صورت جلسه... شماره قبلی پرونده....		
۳۱) محل نگهداری قبلی شی: نامعلوم		

شرح اطلاعات تخصصی		
خاتم کاری	تزئینات	وضعیت
۱) خاتم سازی خاتم حاشیه: جویی، مورد چشم بلبلی، مورد مداخل، مورد موجی، توگلو استخوان، شمسه دار، پره وارو توگلو استخوان خاتم متن: توگلو مروارید، ابری دو دور، توگلو استخوان، پره ۱۶ تایی خاتم چسبانی تلفیق دارد/ ندارد (منبت- معرق- مشبک- نقاشی) نوآوری: خاتم معرق، خاتم به شیوهی چیدمان گره	۱) خط و کتیبه ۲) هندسی ۳) گردان ۴) انسانی ۵) حیوانی ۶) ترکیبی	۱) امضا دارد / ندارد ۲) مرمت شده/ مرمت نشده ۳) مرمت اصولی و آزمایشگاهی شده/ مرمت اصولی و آزمایشگاهی نشده ۴) وضعیت حفاظتی مناسبی دارد / ندارد ۵) محل نگهداری: ویتترین/ گنجینه/ تالار نمایش/ مجموعه شخصی/ بخشی از تزیینات معماری ۶) این اثر در تاریخ ۳۰ خرداد ۱۳۱۵ با شماره ثبت ۲۵۹ به عنوان یکی از آثار ملی ایران به ثبت رسیده است. مضمون کتیبه روی لنگه سمت راست در (بالا) به احتمال زیاد عبارتست از: صنایع استاد کریم شیرازی ساکن دارالخلافه تاریخ ۱۳۰۱ (بخشی از کتیبه از بین رفته است). دارالخلافه: تهران جنس کتیبه از استخوان روی زمینهی چوب (به احتمال زیاد فوفل) است. براساس مطالعات میدانی استاد کریم شیرازی در این سالها در دارالخلافه کارگاه داشته و سبک خاتمهای به کار رفته نیز مربوط به همین سالها است.

نتیجه گیری

بررسی های صورت گرفته در خصوص خاتم کاری در ورودی امامزاده زید(ع) و در ورودی محفوظ در موزه ملی ایران حاکی از آنست که درهای مورد مطالعه از مؤلفه های شاخص نوآوری در خاتم کاری این دوره برخوردار هستند. در هر دوره ای خاتم کاری دچار فراز و فرودهایی بوده که در این خصوص می توان از دوره ی قاجار با عنوان دوره ای یاد نمود که نه تنها نوآوری های در خاتم کاری پدیدار گشته، بلکه این نوآوری ها چنان با قدرت و ارزشمند واقع شده که تا دوره ی معاصر نیز تداوم یافته است. در واکاوی های صورت گرفته در این پژوهش مشخص شد شیوهی خاتم معرق و شیوهی خاتم به شیوهی چیدمان گره دو مؤلفه ی شاخص در دوره قاجار بوده که در دو اثر مورد مطالعه ی این پژوهش

مشاهده شده است. دستاوردهای این پژوهش و تحلیل نمونه های مورد مطالعه منتج به تنظیم شناسنامه های تاریخی- تخصصی شد که از مهم ترین دستاوردهای این پژوهش بوده است. اطلاعات به دست آمده از تحلیل هر اثر و ثبت آن به عنوان اطلاعات تخصصی که می تواند در اختیار امنای اموال و محققین آثار مورد مطالعه قرار گیرد و در همه حال کمک به حفظ و نگهداری آثار نموده و همچنین با توجه به تحلیل خاتم کاری آن می توان بستر مناسب مرمتی برای آنها محقق نمود. چنانچه مرمت کار اثر از خاتم کاری اثر آگاه باشد، در صورت مرمت آن سعی می نماید خاتمی که دچار آسیب شده را براساس اطلاعات تخصصی آن ساخته و در محل مورد آسیب نصب نماید. متأسفانه موارد بی شماری آثار خاتم کاری در مجموعه ها و موزه های خصوصی و دولتی موجود است

تشکر و قدردانی: موردی توسط نویسنده/نویسندگان گزارش نشده است.

تأییدیه‌های اخلاقی: نویسندگان با اعلام موافقت خود مبنی بر ارسال این مطالعه به نشریه نقش جهان، مطالعات نظری و فناوری‌های نوین معماری و شهرسازی تعهد می‌نمایند که این مقاله در زمان ارسال برای این نشریه در هیچ نشریه ایرانی یا غیر ایرانی در حال بررسی نبوده و تا تعیین تکلیف قطعی در این نشریه برای هیچ نشریه ایرانی یا غیر ایرانی دیگری ارسال نخواهد شد.

تعارض منافع: موردی توسط نگارنده/نگارنده گزارش نشده است.

سهم نویسندگان در مقاله و منابع مالی/حمایت‌ها: هزینه‌های مربوط به این مطالعه به عهده نویسنده/نویسندگان بوده است.

که به علت عدم آشنایی با خاتم‌کاری و عدم شناسایی خاتم‌کاری اثر به هنگام مرمت آسیب‌های جبران‌ناپذیر به آن‌ها وارد آمده است. لازم به ذکر بوده نبود اطلاعات تخصصی و تاریخی آثار خاتم‌کاری یکی از مهم‌ترین موارد آسیب‌شناسی این حوزه بوده که امید است در پژوهش‌های آتی به آن پرداخته شود.

دستاوردهای پژوهش حاکی از آن است که درهای ورودی مورد مطالعه از جمله آثار شاخص دوره قاجار بوده که مؤلفه‌های نوآوری همچون خاتم معرق و خاتم به شیوه‌ی چیدمان گره در آن‌ها مشاهده می‌گردد. واکاوی و تحلیل این مؤلفه‌ها نقش مؤثری در حفظ آثار و همچنین به صورت اطلاعات مفید در راستای حفظ و نگهداری اثر به شمار می‌آیند. دستاوردهای پژوهش بر اهمیت میراث معماری معاصر و ارزش‌های هنری آن تأکید دارد، موضوعی که شناخت ابعاد آن نیازمند پژوهش‌های بیشتر و دقیق‌تر است.

منابع

- 10;7(3):47-62. [Persian]
<https://dorl.net/dor/20.1001.1.23224991.1396.7.3.5.4>
4. Aghaeimehr M, Gharehbaglou M. Identity-Based Contemporization; Case Study: Iran Contemporary Urban Districts in Pahlavi Era. *Naqshejahan - Basic Studies and New Technologies of Architecture and Planning*. 2020 May 10;10(1):11-18. [Persian]
<https://dorl.net/dor/20.1001.1.23224991.1399.10.1.5.1>
5. Esmaeilian Toussi H, Etessam E. Analysis of the Architecture of the Industrial Heritage Using a Combined Method of Typology and Analytical Shape Grammar (Case Study of Textile Factories of Isfahan and Yazd in the Pahlavi Era). *Naqshejahan - Basic Studies and New Technologies of Architecture and Planning*. 2019 Mar 10;9(1):1-12. [Persian]
<https://dorl.net/dor/20.1001.1.23224991.1398.9.1.6.5>
6. Grabar O. Reflections on Qajar art and its significance. *Iranian studies*. 2001;34(1-4):183-6.
<https://doi.org/10.1080/00210860108702004>
1. Haghir, S., Salavati, K. Iranians' Positive Criticism on European Architecture and Its Correlation with Their Negative Criticism on Iranian Architecture and Town Planning during the Late Qajar Era. *The Monthly Scientific Journal of Bagh- E Nazar*. 2020; 17(83): 5-14. [Persian]
<https://doi.org/10.22034/bagh.2019.188582.4146>
2. Latifi M, Diba D. Data Mining of the Spatial Structure of Qajar Native Housing; Case Study: Jangjouyan House of Isfahan. *Naqshejahan - Basic Studies and New Technologies of Architecture and Planning*. 2020 Oct 10;10(3):163-71. [Persian]
<https://dorl.net/dor/20.1001.1.23224991.1399.10.3.7.7>
3. Nasr T, Rismani A, Bahadori M. The Significance of Natural Components of Quranic Life in Islamic-Iranian Architecture (Case Studies: Residential Architecture of Qajar, Zand and Pahlavi Eras in Shiraz). *Naqshejahan - Basic Studies and New Technologies of Architecture and Planning*, 2017 Dec

15. Scarce JM. Ancestral themes in the art of Qajar Iran, 1785–1925. In *Islamic Art in the 19th Century* 2006 Jan 1 (pp. 231-256). Brill.
https://doi.org/10.1163/9789047417279_013
16. Yarshater E. The Qajar era in the mirror of time. *Iranian Studies*. 2001;34(1-4):187-94.
<https://doi.org/10.1080/00210860108702005>
17. Najmabadi A. Gendered transformations: beauty, love, and sexuality in Qajar Iran. *Iranian Studies*. 2001;34(1-4):89-102.
<https://doi.org/10.1080/00210860108701998>
18. Kazemidemneh M, Mahdavinejad M. Use of space syntax technique to improve the quality of lighting and modify energy consumption patterns in urban spaces. *European Journal of Sustainable Development*. 2018 Jun 1;7(2): 29-40.
<https://doi.org/10.14207/ejsd.2018.v7n2p29>
19. Afzal Tousi EA, Selahi G, Selahi L. Tileworks of Houses of Shiraz in the Qajar Era: a mythological study. *Journal of Mytho-Mystic Literature*. 2017 Nov 22;13(48):13-37. Available at: https://jmmmlq.stb.iau.ir/article_536188.html?lang=en
20. Ekhtiar M, Sardar M. Nineteenth-century Iran: art and the advent of modernity. *Heilbrunn Timeline of Art History*. 2004. Available at: https://www.metmuseum.org/toah/hd/irmd/hd_irmd.htm
21. Mohamad M, A look at the motifs of the entrances of Tehran in the Qajar period, Institute for authoring, translating and publishing works of art, Tehran, 2000.
22. Soltanzadeh H, Entrance spaces of old Tehran houses, Cultural Research Office, Tehran, 1992.
23. Diba LS. Persian Painting in the eighteenth century: tradition and transmission. *Muqarnas*. 1989 Jan
7. Pourjafar M, Akbarian R, Ansari M, Pourmand H. Conceptual approach in Persian architecture. *SOFFEH*. 2008;16(3-4):90-105. [Persian]
<https://dorl.net/dor/20.1001.1.1683870.1386.16.3.6.7>
8. Mahdavinejad M. Creativity and Innovative Educational Process in Architectural Design. *HONAR-HA-YE-ZIBA*, 2005;21: 57-66. [Persian] Available at: https://jhz.ut.ac.ir/article_10726_1cfa47a0dfda95a986626f7e42efee3e.pdf
9. Mahdavinejad M. Education of Architectural Criticism. *HONAR-HA-YE-ZIBA*, 2005; 23(23): 69-76. [Persian] Available at: https://journals.ut.ac.ir/article_10716_617fad24a868a77cfa080aa5833a1b2c.pdf
10. Mahdavinejad M. Wisdom of Islamic Architecture: Recognition of Iranian Islamic Architecture Principles. *HONAR-HA-YE-ZIBA*, 2004; 19(19):66-57. [Persian] Available at: https://journals.ut.ac.ir/article_10691_2f9f0b4df41dcdb4da949272a8fa0466.pdf
11. Floor W. Art (naqqashi) and Artists (naqqashan) in Qajar Persia. *Muqarnas*. 1999 Jan 1;16:125-54.
<https://doi.org/10.2307/1523268>
12. Behdad A. The power-ful art of Qajar photography: orientalism and (self)-orientalizing in nineteenth-century Iran. *Iranian Studies*. 2001 Jan 1;34(1-4):141-51.
<https://doi.org/10.1080/00210860108702001>
13. Grigor T. Orient oder Rom? Qajar “Aryan” architecture and Strzygowski's art history. *The Art Bulletin*. 2007 Sep 1;89(3):562-90.
<https://doi.org/10.1080/00043079.2007.10786361>
14. Diba LS. Qajar photography and its relationship to Iranian art: A reassessment. *History of Photography*. 2013 Feb 1;37(1):85-98.
<https://doi.org/10.1080/03087298.2012.716227>

- Negareh quarterly, Available at: <http://negareh.shahed.ac.ir/?lang=en>, 2023.
34. The interview with Trustee of property by Saeed Muradzadeh was conducted on 10/01/2018.
 35. Zamarshidi H, The Gereh Chini in Islamic architecture and handicrafts, Markaz daneshgahi, Tehran, 1986.
 36. Seyedsadr S.A, Encyclopedia of architecture and urban planning, Azadeh, First Edition, Tehran, 2002.
 37. Sharifzadeh S.A, Geometry of motifs 1, Sarv, Third edition, Tehran, 2002.
 38. Chelkowski P. Narrative painting and painting recitation in Qajar Iran. Muqarnas. 1989 Jan 1:98-111. <https://doi.org/10.2307/1602284>
 39. Roxburgh DJ, McWilliams M, Emami F, Schwerda MX. Technologies of the Image: Art in 19th-century Iran. Yale University Press; 2017. Available at: https://books.google.com/books?hl=en&lr=&id=co84DwAAQBAJ&oi=fnd&pg=PR9&dq=Qajar+Art&ots=gaD5U7--b_&sig=m5FBNiwe8ZuvG7kNzqzVEan7r6w#v=onepage&q=Qajar%20Art&f=false
 40. Pedram B, Hosseini M, Rahmani GR. The Importance of Painting in Qajar Dynasty Based on the Sociology Point of View. *Journal of History Culture and Art Research*. 2017 Jun 16;6(3):985-98. <https://doi.org/10.7596/taksad.v6i3.967>
 41. Fatemi S. Music, festivity, and gender in Iran from the Qajar to the early Pahlavi period. *Iranian Studies*. 2005 Sep;38(3):399-416. <https://doi.org/10.1080/00210860500300796>
 42. Ahani L, Yaghoubzadeh A, Vandshoari A. A Presentation and Classification of Pictorial Carpets of Qajar Era. *Journal of History Culture and Art Research*. 2017 Apr 6;6(2):123-37. <https://doi.org/10.7596/taksad.v6i2.850>
 - 1:147-60. <https://doi.org/10.2307/1602287>
 24. Mahmoudi F. Illustrations of Qajar Period Laquer Artworks with Iconography Approach. *Parseh Journal of Archaeological Studies*. 2019 Sep 10;3(8):159-77. <http://journal.richt.ir/mbp/article-1-227-en.html>
 25. Delshad T, The art of inlaying in Iran, Soroush, Tehran, 1986.
 26. Rozi talab GH, Jalali N, The art of inlay, First Edition, Samt, Tehran, 2003.
 27. Arab S, 'Visual analysis of Qajar period inlay works in Tehrañ, PhD Thesis, Islamic Azad University, Central Tehran branch, July 2018.
 28. Soltan zadeh H, Entrance spaces in traditional Iranian architecture, Farhang, Tehran, 1993.
 29. Moradiyan Ghojebaglo Z, Mohammadzadeh M, Shokrpour SH, Sheikhbaglo O, Comparative Survey of Jovak Motifs of Sheikh Safi al-Din Ardebili Monument's Doors and Khoja Ahmad Yasawi Mausoleum's Doors, Granting scientific research credit to Negareh quarterly, Available at: http://negareh.shahed.ac.ir/article_3193.html, 2022.
 30. Mehrpoya J. Traditional architectural arrays in Iranian mosques, Art Quarterly, Available at: <http://ensani.ir/fa/article/206972/>, 2023
 31. Jokilehto J. Considerations on Authenticity And Integrity In World Heritage Context. *City&Time*. 2006 May; No 2, 70-83.
 32. Simez E, Trade and tourism: bazaars and caravanserais in the architecture of the Islamic world: the history of its social meaning, Edited by George Michel, Translated by Yaqub Azhend, Mola, Tehran, 2001.
 33. Arab S., Hatam GH.A. and Shahrodi F., Study and analysis of the execution method of Merquetry inlay from the Qajar period to the recent decade, Granting scientific research credit to